

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ І НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ
КОНТЕНТ «УКРАЇНСЬКОЇ ЛАСТІВКИ» – ЧЕРНІВЕЦЬКОГО
ДИТЯЧОГО ЖУРНАЛУ 1933-1940-Х РОКІВ

Лідія КОВАЛЕЦЬ,

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
lidijakovalets@gmail.com

PUBLICISTIC AND POPULAR SCIENCE CONTENT
OF UKRAINSKA LASTIVKA – THE CHERNIVTSI
CHILDREN'S JOURNAL OF 1933-1940

Lidiia KOVALETS,

Yuriy Fedkovych
Chernivtsi National University,
ORCID ID: 0000-0003-3022-522X,
RESEARCHER ID: E-1144-2016.

Lidiia Kovalets. Publicistic and Popular Science Content of Ukrainska Lastivka – The Chernivtsi Children's Journal of 1933-1940. The article examines the publicistic content of the Chernivtsi children's journal *Ukrainska Lastivka* (1933-1940) and analyzes its popular science materials. The study reveals that amidst limited access to Ukrainian-language education, the periodical undertook the mission of a school of national upbringing, becoming a «small illustrated encyclopaedia of Ukrainian studies for children».

The publicistic discourse of *Lastivka*, represented primarily by editorial addresses and short articles, was characterized by distinct emotionality and an appeal to moral, ethical, and civic values. The authors, using a confidential tone and analogies accessible to children, not only informed but also actively engaged readers in co-creation and community work, nurturing the idea of shared responsibility for the fate of their native land. Materials covering the tragic events in Soviet Ukraine, particularly the Holodomor, acquired special significance. Such publicistic pieces were quantitatively fewer than literary works; however, they «worked» more directly towards forging the civic stance of the younger generation.

The popular science segment, which consistently opened each issue of the periodical, was structured according to key areas: Ukrainian history, Ukrainian literature, and socio-cultural and educational life. The historical narrative was constructed as a cohesive, continuous line from the Princely Era to the *Koliiivshchyna*; the concept of «Ukrainian» was deliberately applied to Kyivan Rus' and its rulers. Thus, the continuity of the state-building tradition was affirmed, which fostered the development of patriotic feelings in children, with the figures of princes and hetmans presented as models of patriotism. A characteristic feature of many publications was a distinct anti-Muscovite motive; the history of Ukraine was presented as a permanent struggle for independence. The literary studies content, in turn, formed the readers' understanding of the canon of national literature, emphasizing the role of «masters of the word» in establishing the vernacular as a literary language and in resisting Russification. Meanwhile, materials about socio-political, cultural, and educational figures shaped the children's understanding of this important sphere of life and work of Ukrainiandom. All biographical sketches were devoid of officialdom; instead, the authors focused on the human qualities of these prominent individuals, turning these materials into role models for emulation.

Thus, the publicistic and popular science materials in *Ukrainska Lastivka* performed not only an informative-cognitive function but also a key compensatory one. The Ukrainocentrism and child-centricity of the pieces, a well-considered selection of personalities, a patriotic interpretation of historical events and literary phenomena, as well as the masterful adaptation of complex topics to a child's worldview, allowed the publication to become a powerful tool for preserving and transmitting national identity to the younger generation.

Key words: *Chernivtsi children's journal Ukrainska Lastivka of the 1930s, Ukrainian children's periodicals, children's reading, publicistics, popular science articles for children, national identity.*

Постановка наукової проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Історія чернівецького дитячого журналу «Українська ластівка» започаткувалась у 1932 році з ініціативи студента юридичного факультету Чернівецького університету Василя Якубовича й зумовлювалась певним послабленням у краї заборони з боку окупаційної влади тодішньої королівської Румунії щодо української мови. Власне, рік перед тим тут почав діяти закон, згідно з яким дозволялось викладати у школах українською мовою, якщо серед учнів буде більше половини українців, дозвіл цей проіснував до 1934-го. Проте літературно-освітня спільнота, об'єднана в товариство «Українська школа», встигла успішно скористатись ним, заснувавши щомісячне ілюстроване періодичне

видання для дітей, якому вочевидь завдяки своїй лояльності до місцевої влади пощастило виходити в Чернівцях до червня 1940 року, тобто до приходу на Буковину радянських військ і приєднання краю до підрадянської України. В умовах окупації часопис відіграв надивовижу присутню роль у вихованні української національної ідентичності юних буковинців через рідне художнє слово із загальноукраїнського та світового терену, а також через публікації науково-популярного змісту, що стосувались української історії, української літератури, громадсько-політичного та культурно-освітнього життя.

Власне, знаковий для свого часу журнал майже столітньої давності нині належить до видань раритетних, його найповніший (але неповний) комплект зберігається

у відділі рідкісної книги та рукописів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Раритетність видання, його унікальність, недостатня актуалізованість і зумовлює потребу в цілісному науковому вивченні його повного контенту й тим самим осмисленні ширшої проблеми про роль історичної, літературної, загальнокультурної спадщини у вихованні дітей надто в часи визначальні для долі української нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Вивченню дитячої літератури, зокрема дитячої періодики присвячені роботи наших сучасниць Т. Качак¹ та Е. Огар². Літературно-художній матеріал «Української ластівки» 1930-х років та й сам феномен цього зrealізованого національно-культурного проекту стали об'єктом кількох спеціальних студій Л. Ковалець³, зокрема розглянуто фольклорно-етнографічні, поетичні, ліро-епічні тексти й прозу; деякі спостереження видрукувані, інші ж очікують свого оприлюднення. Тоді як науково-популярні статті, якими зазвичай відкривалось кожне число «Української ластівки» і на які покладалось неабияке інформативно-пізнавальне, ідейно-виховне навантаження, а також спеціально розраховані на конкретну дитячу аудиторію публіцистичні виступи ще не потрапляли в поле зору фахівців, їх не систематизовано й не досліджено в аспекті своєї проблематики. Між тим видання, з погляду фахівця, «спричинилось до створення невеличкої ілюстрованої енциклопедії українознавства для дітей, яку юні передплатники могли б собі впорядкувати вдома на основі часопису»⁴. А вчитель та краєзнавець М. Гнеп у статті «Слово спогаду про «Ластівку» 30-х років» на основі власних, особистих вражень так означив роль видання: «справді був цей журнал для українських дітей усім: граматику, читанкою, історією і літературою»⁵. Широку реалізацію значною мірою формував якраз публіцистичний та науково-популярний контент, систематизацію та цілісне прочитання якого складає **мету пропонованої розвідки.**

Актуальність теми зумовлена як потребою вивчення досвіду чернівецького дитячого журналу 1930-х років, так і необхідністю осмислення ідейно-тематичної, змістової своєрідності всієї розрахованої на дитячу аудиторію української публіцистики та науково-популярної літератури в історичному зрізі. Подібні студії

в науці ще не провадилися, дарма що значення таких матеріалів завжди істотне, зумовлене природою жанрів та актуальними проблемами виховання в українських дітей національної культурної ідентичності.

Методи дослідження. У роботі застосовано кілька методів, а саме: структурно-типологічний аналіз (для виявлення й систематизації визначених текстів), метод контент-аналізу (для з'ясування проблематики, інших особливостей надрукованої в журналі публіцистики й науково-популярних нарисів), культурно-історичний метод (він дав змогу співвіднести зміст публікацій із ключовими подіями української національної історії, розвитком української літератури, суспільного життя на Буковині у міжвоєнний період), функціональний метод (завдяки йому була змога оцінити впливовість обговорюваного матеріалу на читацьку аудиторію).

Виклад нового матеріалу.

1. Публіцистичні виступи

Згідно з «Літературознавчою енциклопедією» Ю. Коваліва, публіцистика – це «різновид літератури на межі з журналістикою, що, оперуючи засобами логічного переконання та емоційного впливу, висвітлює, узагальнює, оцінює актуальні проблеми сучасності у періодиці або в окремих виданнях»⁶. З огляду на тяжіння до активного діалогу з юною читацькою аудиторією видавці й автори «Української ластівки» закономірно вдавались до публіцистичних матеріалів – порівняно коротких звертань чи й до повноформатних статей із важливої проблематики. Так, уже в 2-му числі журналу за 1933 рік було вміщено звернення «Любі Діти!» за підписом цілком «родинним» (таке дуже часто практикувалось тут) «Ваш стрийко» і з кількома пропозиціями до дітей. Перша зводилась до того, щоб «шукати засоби для її [«Ластівки»] життя»: «Ви не лише проситимете у Ваших родичів грошей на «Ластівку», але й самі при нагоді свят, okazji, де лише старші українці зібрані, попросите у них датків та й самі будете щадити, а то й заробляти гріш на «Ластівку»⁷. Друга пропозиція стосувалась запрошення дітей до безпосередньої співпраці з часописом – до дописування, а значить – до співтворчості. «Такою вашою участю в праці коло журналика він стає вам рідним і дорогим, а що найважливіше, він стає вашим спільним скарбом, так як хатина, де ви народилися і зросли, обістя, садок, у яким утішало вас тьохкання солов'їв, запах цвітів та

¹ Качак Т. *Ukrainska literatura dlia ditei ta yunatstva* [Ukrainian literature for children and youth], Kyiv: Akademiia, 2016, P. 172-175 [in Ukrainian].

² Огар Е. *Dytiacha knyha v ukrainskomu sotsiuzi (dosvid perekhidnoi doby)* [Children's book in Ukrainian society (experience of the transition period)], Lviv: Svit, 2012, 320 p. [in Ukrainian].

³ Kovalets L. «Chernivetskyi dytiachyi zhurnal «Ukrainska lastivka» 1933-1940 rokiv yak zrealizovanyi natsionalno-kulturnyi proekt» [Chernivtsi children's magazine «Ukrainian Lastivka» 1933-1940 as a realized national-cultural project], *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu imeni Yuriia Fedkovycha. Istorii*, 2025, № 1, P. 75-87 [in Ukrainian]; Kovalets L. «Zadlia vykhovannia natsionalnoi identychnosti: folkloro-etnografichni teksty na storinkakh chernivetskoho dytiachoho zhurnalu 1933-1940 rokiv «Ukrainska lastivka»» [For the cultivation of national identity: folkloric-ethnographic texts in the pages of the Chernivtsi children's magazine «Ukrainian Lastivka» 1933-1940], *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, 2025, № 1, P. 178-186 [in Ukrainian].

⁴ Romaniuk M. *Ukrainska presa Pivnichnoi Bukovyny yak dzhereło vyvchennia suspilno-politychnoho zhyttia (1870-1940)* [Ukrainian press of Northern Bukovina as a source for studying socio-political life (1870-1940)], Lviv: Feniks, 2000, P. 391 [in Ukrainian].

⁵ Гнеп М. «Slovo spohadu pro «Lastivku» 30-ykh rokiv» [A word of memory about «Swallow» of the 30s], *Lastivka* [Swallow], 1994, № 4, P. 28 [in Ukrainian].

⁶ Kovaliv Yu. A. *Literaturoznavcha entsyklopediia: u 2 t. T. 2* [Literary encyclopedia: in 2 vol. Vol. 2], Kyiv: Akademiia, 2007, P. 296 [in Ukrainian].

⁷ Vuiko stryiko. «Liubi Dity!» [Dear Children!], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 2, P. 2 [in Ukrainian].

гудіння хрущів, є скарбом не тільки твоїм, але спільним скарбом і твоїх родичів, і братів, і сестер. Ви тоді не скажете моя, але наша «Ластівка». Таким способом ви привикаєте цінити спільне добро і згодом порозумієте і відчуєте, що то є рідний край, рідний нарід та навчитесь рідний нарід і край любити та для нього все жертвувати»⁸. Апелювання до принципів питань громадсько-політичного, морально-етичного порядку, експресивність викладу, стилістичні фігури, близькі дитині аналогії, не кажучи про вмале використання прийомів переконання підсилювали комунікативні властивості тексту, забезпечували його публіцистичність і впливовість на читацьку аудиторію.

Через кілька номерів Вуйко стрийко знову звертається до своїх читачів під тим же гаслом – «Любі Діти!». На цей раз його увага була сповнена важливої турботи про теперішнє і майбутнє співрозмовників, до якого треба «загоді приготуватися»: «Тому Ви вже тепер застановляйтеся над тим, до чого ви почуваете в собі найбільше здібности і що вам спричиняє найвище задоволення»⁹. Мовець серед іншого дає несподівану, але важливу пораду: «Діточі театральні кавалки можете про всяке відігравати якнайчастіше. Таким способом багато зискаєте і щодо мови, і щодо поведіння з людьми»¹⁰. Більше того, діти запрошуються до громадської, суспільно значущої праці, бо «чоловік єдино в гурті може розвиватися». Інакше «всі ми, весь наш нарід був би німою, безсилою калікою, що зміг би тільки плазувати перед чужими та випрошувати в них собі насущного хліба»¹¹, – резюмується у виступі.

Подібні важливі публіцистичні звернення, написані жваво, навіть художньо з доступною дитині образністю, – й разом з тим переконливі, аргументовані набували характеру декларацій у кращому сенсі слова, вони значно прямолінійніше, ніж художні твори, «працювали» на формування світогляду дитини, її громадянської позиції. Зрозуміло, що в умовах іноземного поневолення видавці змушені були вдаватися і до інакомовлення. Так, зокрема, в 1-му числі журналу за 1939 рік пояснювалось, чому в попередньому році вийшло тільки одне число видання. Виявляється, «поганий шуліка» не дав донести «Ластівку» до читачів, нелегко було пташці. А врятували її самі діти, які Бога просили, щоб вона не загинула. Думається, нескладно було здогадатись, кого треба було розуміти під алегоричним образом шуліки, – це і влада королівської Румунії, цензура, зденационалізоване українство, яке чинило негідно проти юного українського цвіту.

Повторимось, іноді публіцистичні виступи в «Ластівці» були зовсім невеликими за обсягом, проте

вони завжди були змістовними і спрямованими на виховання дитини, гартування її громадянської позиції. Так, у зверненні, вміщеному в липнево-серпневому числі видання за 1933 рік «Страшне лихоліття на Україні» сповіщалося: «Великі і малі гинуть з голоду, бо всякі дорібки забирають з України московські кати, большевики. Такого страшного голоду ще не було на Україні від світової війни»¹². Тому редакція і просила дітей надсилати «збірки» для голодуючих на адресу скарбника комітету п. А. Гриника. А наприкінці того ж 1933 року у привітальному слові з нагоди Різдва Христового в дописі «Дорогі українські діти!» було здійснено спробу публіцистичного промовляння в іншій, так важливій для юних сердець святковішій тональності: «Радуйтеся й веселіться, забавляйтеся гарно і ростіть своїм родичам і українському народови на честь і славу, та виростаєте в щирости і пошанівку до своїх і до всіх! Любіть з глибини свій рідний край, будьте щирими українцями й шануйте свою рідну українську мову. «Українська ластівка» провела Вас аж до кінця цього року, щиро навчаючи Вас добра. Рада би вона всіх Вас провадити і на дальше в слідуючій році, як її сил стане!»¹³. Вплив на дитячу свідомість таких проникливих риторичних звертань був безперечним. Як безперечною була україноцентричність, дітоцентричність виступів. Повчальна риторика подібних наративів не створювала відчуття оскомини саме завдяки щирості промовлянь. Що ж до жанрової специфіки публіцистичних текстів, то це були статті й замітки. Вони хоч кількісно поступались перед художніми творами, що потрапили до видання, однак достойно виконували свою виховну місію стосовно дитини у складний період української національної історії.

2. Науково-популярний матеріал про українську історію

Упродовж усіх років існування часопису його перші сторінки незмінно присвячувались видатним постатям української історії, громадським, культурним, освітнім діячам, письменникам, крім портретів, подавались і статті про них. Один з найактивніших авторів видання Микола Гарас так мотивував ці публікації: «Кожна просвічена людина повинна познайомитися із життям славних, заслужених людей, та й ви, любі діти, хочете певно, щоб вас зачисляли до просвічених»¹⁴. Відповідь аудиторії була захопливою. «Ти щечечеш нам про наших давніх дорогих діячів, щоб ми знали, хто ми і чиї ми діти»¹⁵, – писав семикласник Миколка Боднарук. В іншому подібному звертанні до «Ластівки» зазначалось: «Я дуже охочо читав Твої історичні оповідання про життя наших славних та незабутніх великих достойників,

⁸ Ibidem, P. 4.

⁹ Vuiko stryiko. «Liubi Dity!» [Dear Children!], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 5, P. 13 [in Ukrainian].

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² B. p. «Strashne lykholittia na Ukraini» [Anon. Terrible hard times in Ukraine], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 7-8, P. 30 [in Ukrainian].

¹³ *Ukrainska lastivka*. «Dorohi Ukrainski dity!» [Dear Ukrainian children], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 12, P. 2 [in Ukrainian].

¹⁴ Haras M. «Sydir Vorobkevych», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 9, P. 2 [in Ukrainian].

¹⁵ B. p. «Perepyska z nashymy dorohymy ditochkamy-peredplatnykamy» [Correspondence with our dear children-subscribers], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1937, № 8, P. 127 [in Ukrainian].

поетів, письменників»¹⁶. З огляду на двоплановість науково-популярних виступів, тобто їхню спеціальну приуроченість, з одного боку, важливим сторінкам, постатям української історії, з іншого – письменникам, громадсько-культурним та освітнім діячам, розглянемо по черзі ці групи матеріалу.

Авторство статей найчастіше належало Діду Хомі (псевдонім досі нерозшифрований), він до всього ж опікувався постійною рубрикою «Дещо з нашої української бувальщини», в якій друкувались фрагменти з історичних науково-популярних праць або ж подавались розповіді на певну тему. Так, діти довідалися, як саме в Київській Русі творились літописи, яким був устрій життя на Запорозькій Січі, в чому полягали особливості кобзарства, чумакування тощо. Перш ніж підвести читача до розуміння специфіки літописів, Дід Хома закономірно спрямував увагу до князівського середовища, назвав імена найвідоміших із них (Святослава, Володимира Великого, Ярослава Мудрого), згадав, як ті зі своїми військами «відборонювали свою рідну землю від кровавих нападів»: «За це їх українські співці славили /.../, а учені й письменні ченці по монастирях, з яких у тих часах виходила вся наука, описували великі походи значних князів у своїх книгах, званих літописами»¹⁷. Дід Хома згадує про існування кількох літописів, називає ім'я найславнішого з літописців – агіографа Нестора, його ж умовний портрет експонується поряд.

А в шерезі тих представників княжого періоду історії, про кого йшлося в «Ластівці», – княгиня Ольга, князь Святослав, князь Володимир Великий, князь Ярослав Мудрий, князь Данило Галицький. В діяльності Ольги автор, підписаний криптонім В. В. (це найскоріше Василь Весняний – псевдо Василя Якубовича), виокремлює час, коли княгиня почала правити, як відомстила за свого чоловіка князя Ігоря і з якою ревністю реалізувала себе як жінка-патріотка: «Вірна своєму народові й державі вона, як мама, зуміла влити такі самі почування і в душу свого сина на славу українському народові»¹⁸. Між іншим, в останньому числі за 1940 рік редакція подала передрукований із харківського часопису «Молодняк» статтю про Святослава як першого князя України, який «пірвався на далекі землі і покоровив сусідів», «з'єднав дужою рукою всі українські племена під проводом Києва», «положив підвалини великої княжої держави»¹⁹. Звернемо увагу на вживання поняття «український» про той час, коли держави з такою назвою ще не було. Але позаяк редактори часопису вочевидь свідомо уникали поняття «руський», вважали Київську Русь та її правителів українськими, прагнули розвинути патріотичні почуття своїх читачів, то й вдавались до такої характеристики.

Головною заслугою князя Володимира вважалося прийняття християнства й початок будівництва церков і шкіл, Ярослава Мудрого – захист земель від печенігів, спорудження Софії Київської, працю на благо освіти, підготовка збірки законів «Руська Правда», а також налагодження зв'язків з іншими державами. Розповідаючи про Галицько-Волинську державу, Дід Хома акцентував, що правління князя Данила випало на дуже нелегкі часи і саме завдяки цьому галицькому королеві було здобуто перемогу над угорцями й татарам дано не одну відсіч.

Закономірно своє широке висвітлення знайшла на сторінках часопису доба козаччини як найяскравіша сторінка в історії України. Головна увага акцентувалась на персоналіях, розповідях про національно-визвольну боротьбу українського народу проти польської шляхти й навіть окремі події, як-от Коліївщину 1768 року. Неабиякий пізнавальний ефект мала і стаття Діда Миколи «Запорожжя» – розповідь загального плану про історію Січі, походження назви «Запорожжя» («Це тому, що ті козацькі оселі, ті твердині знаходилися за порогами Дніпра»²⁰), а також про устрій життя козаків, їхні звичаї та традиції тощо. З окремих діячів увагу привернули постаті Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Івана Гонти й Максима Залізняка. Розповівши про походження Петра Сагайдачного, його заслуги перед Україною, Дід Хома найбільше уваги приділив участі гетьмана у Хотинській війні, наприкінці зацентрувавши, однак, на іншому, близькому дітям: «Цей великий українець був і великим добродієм України, який підтримував своїми грішми науку і просвіту в ріднім краю»²¹.

Образ Богдана Хмельницького перед читачами «Української ластівки» постав у різних планах: і на тлі розповідей про окремі змагання, як-от битви під Жовтими Водами і Пилявцями, і через статтю про церкву в с. Суботові, позаяк у цій церкві, цьому родинному мастку гетьман заповідав похоронити себе. Та зовсім інакше склалась його посмертна доля: «труп гетьмана і його сина [йдеться про Тимоша Хмельницького] вирвали з гробів на приказ одного польського генерала польські вояки нібито за пімсту, що вони з ними воювали за волю України. А, вирвавши кості, спалили й розвіяли по всім вітрам!»²². Несподіваний ракурс вибрано в іншому матеріалі Діда Хомі: автор аналізує відому картину славного маляра-буковинця Миколи Івасюка «В'їзд Богдана Хмельницького до Києва», світлина якої експонується тут же: Хмельницький «має в лівій руці булаву, знак своєї влади, і держить коня за віжки, а правою він, знявши шапку перед найвищими достойниками

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Did Khoma. «Deshcho z nashoi ukrainskoi buvalshchyny» [Something from our Ukrainian past], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1936, № 11-12, P. 4 [in Ukrainian].

¹⁸ V. V. «Slavna ukrainska kniahynia y mama Sviata Olha» [Glorious Ukrainian princess and mother Saint Olha], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1934, № 5, P. 2 [in Ukrainian].

¹⁹ B. p. «Kniaz-Zavoovnyk» [Prince-Conqueror], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1940, № 6, P. 2 [in Ukrainian].

²⁰ Did Mykola. «Zaporizhzhia», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1934, № 7, P. 4 [in Ukrainian].

²¹ Did Khoma. «Hetman Petro Sahaidachnyi», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1935, № 4, P. 2 [in Ukrainian].

²² B. p. «Dorohi ditochky!» [Dear children!], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 10, P. 2 [in Ukrainian].

православної церкви, кланяється перед ними». І далі: «Україна вільна, бо її найкращий син ручить за це»²³.

Івана Богуна Дід Хома називає «одним з найзавзятіших і найхитріших вояків Хмельницького», адже, на думку автора, саме завдяки Богунові було врятоване козацьке військо під Берестечком у 1651 році. «Коли гетьман Хмельницький пристав до Москви, то І. Богун не хотів присягати на вірність московському цареві і таки ніколи не присяг москалеві»²⁴, – наголошується в матеріалі. Про те, що спіткало Україну після смерті Хмельницького, передплатники довідалися зі статті цього ж автора «Гетьман Іван Виговський». Ішлося, зокрема, про те, яким чином отримав булаву Виговський і як проти нового очільника повстав народ, коли дізнався про зраду з Польщею. Портрет Петра Дорошенка і стаття про нього Діда Хоми прикрасили вереснево-жовтневе число часопису за 1936 рік. Дорошенко, пише Дід Хома, «бачучи велику руїну свого рідного краю, зрікся гетьманства й піддався москалям, що його заслали в далекі московські краї, де, проживши довгі літа, і вмер». Тож прикро, що «спочиває цей славний українець не на рідній землі, а на далекій Московщині»²⁵. Публікації ж про Івана Мазепу приурочувались 225-й річниці смерті гетьмана – трагічної постаті в українській історії. Автор згадав молоді роки Мазепи, час його гетьманства та сокровенну мрію «вірного Петрові І» при слушній нагоді відлучитися од Росії. Та не судилося Україні і цього разу піднятися з колін, бо після зловісної битви під Полтавою «москалі почали забирати все більше прав від України, аж доки не знесли цілком козацького війська і його порядків та не запровадили тяжку панщину на українській землі»²⁶. Іван Мазепа все-таки прислужився своїй неньці Україні, крім іншого, тими пам'ятками архітектури, які залишилися після нього. Власне, стаття Діда Хоми «Будови гетьмана Івана Мазепи» й повідала про те, що гетьман відновив Печерську Лавру, збудував палату для бурсаків Могилянської академії, а також пишну церкву Св. Миколи, братську церкву Богоявлення, церкву Вознесіння у Переяславі. Цим Іван Мазепа, на думку автора, сприяв піднесенню духовності рідного народу, котрий завше славився релігійною культурою і шанобливим ставленням до святинь.

Окремо висвітлено в часописі постаті Івана Гонти й Максима Залізняка. Але зусилля ватажків Коліївщини не дали довгожданої волі, тим паче, що на 1775 рік припав новий удар для понівеченої України. Про це було розказано в ілюстрованому малюнком нарисі «Зруйнування Запорозької Січі» з його виразним антимосковським мотивом.

Таким чином, охопивши увагою знакові події й постаті історії Наддніпрянської України, редакція «Ластівки» зробила чимало для популяризації цього

матеріалу серед юного покоління буковинців. Статті виявились інформативно насиченими, ілюстрованими, але й не переобтяженими фактажем; відомості добирались яскраві, показові, манера розповіді була завше жвавою, дохідливою, з елементами художньої образності, що й підсилювало враження від читання. Між тим редакція вочевидь цілеспрямовано не подавала у своєму виданні матеріалів з історії Буковини, як-от про очільників селянських рухів Олексу Довбуша та Лук'яна Кобилицю, в умовах іноземного поневолення краю вважаючи цю тему дразливою і сподіваючись, мабуть, на те, що пам'ять про ці рухи ще була доволі свіжою у свідомості народу й передавалась дітям в усній формі.

3. У фокусі уваги – діячі української літератури

Чернівецька «Ластівка» представила вдумливому читачеві ледь не весь канон рідної літератури, починаючи від І. Котляревського і завершуючи тими, хто творив письменство на рубежі XIX-XX століть. Авторам, схоже, було важливо подати біографічний матеріал, але несучо, нешаблонно, з виокремленням найважливіших подій, як важливо було розповісти про творчість письменника, окреслити його місце в літературі й навіть означити ширшу перспективу. Скажімо, роль І. Котляревського, його «Енеїди» полягала в тому, що «перший раз в українців написано й надруковано книжку в чистій народній мові – мові, зрозумілій для кожного». І далі: «це була ніби якась велика революція-зміна в Україні», адже досі «писалося тільки по-церковному або й мовою, перемішаною сильно з церковними виразами й словами. /.../ Яка ж з цього користь? Дуже велика. Бо тепер кожна українська книжка не мучить читача, а подає йому в легкий спосіб те, що він хоче знати»²⁷. Розповідаючи про Григорія Квітку-Основ'яненка, було зазначено, що саме твори українською мовою принесли цьому авторові визнання: «Писав він насамперед по-московськи, а далі – по-українськи. Тільки його московські писання не мають ніякої вартості, а українські принесли йому славу одного з найбільших наших письменників»²⁸.

Цікаві деталі з життя Євгена Гребінки теж були представлені у спеціальній статті. Дід Хома звернув увагу на родину, в якій виховувався майбутній письменник: «батько і мати говорили до маленького Євгена по-московськи, і якби не нянька-українка, що оповідала йому багато казок, то Гребінка став би москалем»²⁹. Діти довідалися також про особисте знайомство письменника з Тарасом Шевченком, безпосередню участь у викупленні поета з кріпацтва, сприяння у виході «Кобзаря» 1840 року тощо.

Червнєве число журналу за 1935 рік було присвячене 92-й річниці смерті Маркіяна Шашкевича, «славного письменника Галичини», який «зломив той давній звичай писати для українського народу

²³ Did Khoma. «Vyizd Bohdana Khmelnytskoho do Kyieva» [Bohdan Khmelnytsky's entry into Kyiv], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1937, № 1, P. 2 [in Ukrainian].

²⁴ Did Khoma. «Ivan Khfedorenko (Bohun)», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1936, № 7, P. 2 [in Ukrainian].

²⁵ Did Khoma. «Hetman Petro Doroshenko», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1936, № 9-10, P. 2 [in Ukrainian].

²⁶ Did Khoma. «Hetman Ivana Mazepa», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1934, № 9-10, P. 2 [in Ukrainian].

²⁷ Did Khoma. «Ivan Kotliarevskyi», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1935, № 9, P. 2 [in Ukrainian].

²⁸ Did Khoma. «Hryhorii Kvitka-Osnovianenko», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1936, № 8, P. 2 [in Ukrainian].

²⁹ Did Khoma. «Yevhen Hrebinka», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1936, № 2, P. 2 [in Ukrainian].

незрозумілою мовою», його альманах «Русалка Дністровая» відіграв важливу роль у суспільному житті галицьких українців: для них це була «велика і важна хвиля, бо то перший раз чисто народньою мовою, якою говорять наші люди, була друкована книжка»³⁰. У нарисі звернено увагу й на матеріальні труднощі, яких довелося зазнати майбутньому письменникові, на його особливе художнє світосприйняття, виявлене в поезії, а також на діяльність усього гуртка талановитої львівської молоді на чолі із Шашкевичем. Заклик до глибшого пізнання віршів письменника виражений у формі, до якої часто звертались автори подібних матеріалів, попри це він і зараз виглядає свіжо і ненав'язливо: «У кого охота, хай їх [віршів] навчиться напам'ять і прокаже перед своїми батьками й знайомими!»³¹

Особливим пієтетом була оточена постать Тараса Шевченка, майже в кожному березневому випуску «Ластівки» фігурували статті про нього. Авторами виступали не тільки дорослі, а й діти: так учень 7 класу Михайло Мельничук у третьому числі журналу за 1933 рік подав статтю про основні віхи біографії письменника, там же Дід Хома вмістив матеріал про походження Шевченка й початки його літературної творчості; автор, підписаний криптонімом В. В. (думається, Василь Якубович), у статті з промовистою назвою «Чому ми всі святкуємо Шевченка?» закликав дітей читати твори Кобзаря й вивчати їх напам'ять. Іноді публікації носили надто загальний характер, справляючи передовсім емоційне враження; ніби відповідаючи на запитання, винесене в назву попередньої статті, Дід Микола (Микола Гарас) підкреслював: «бо він [Шевченко] виспівував у своїх прекрасних піснях долю цілого українського народу, він упоминався на права поневоленого люду, що, мов той чорний віл, ішов мовчки на панщину»³².

Особливої уваги заслуговує стаття Вуйка Славка «Могила Тараса Шевченка». Бо не стільки про могилу «замученого москалями найбільшого поета і пророка України» пише автор, його увага вийшла за рамки літературної тематики і примітна своїм публіцистичним пафосом. Бо ж не про таку долю для свого народу мріяв Кобзар, він і тепер, спочиваючи в могилі, не має спокою: «Україна в неволі гіршій, як за татарських часів...»³³. Стаття нагадує про страшні репресії, голодомори на підрадянській Україні, автор використовує експресивно забарвлену лексику, яка увиразнює біль за долю України: «Дніпрові хвилі, закривавлені кров'ю українців, клекотять, а буйні вітри виють-завивають і доносять Тарасові страшні вісти з українських земель. Україна закована в тяжкі кайдани й страшні рани покривають ціле її тіло»³⁴. Винуватців трагедії названо

«московськими катами», «наїзниками», «чужинцями», а суспільний лад – «пеклом сатани». Так дітям нагадали про сумну реальність на іншій частині України і живий, кровний зв'язок Шевченка з цією реальністю. Загалом у всіх матеріалах про письменників Наддніпрянщини присутній антимосковський вектор уваги, діяльність їх розцінюється як протистояння Московії.

Приміром, у розповіді про Леоніда Глібова акцентується на значенні його як видавця, котрий своїм «Черниговским листком» теж пропагував друковане українське слово: «То було на той час велике діло видавати газету на нашій рідній мові, тому що багато з наших людей були помосковщилися і встидалися нашої української бесіди»³⁵. Та невдовзі часопис заборонили, бо «москалі нерадо дивилися на те, що наша українська мова дісталася й до книжок і газет»³⁶. Хіба могли знати редактори «Української ластівки», що подібна доля судилася і їхньому виданню на сьомому році його історії?!

Важливо, що в цих розрахованих на дитяче сприйняття оповідях увага зверталася на юні роки письменників як час становлення їхніх талантів. Так, мовлячи про Пантелеймона Куліша, автор підкреслив вплив матері «одного з найбільших письменників», яка «оповідала сину безліч казок, байок і ріжних повістей та співала багато чудових пісень»³⁷. Між тим у цьому матеріалі було згадано і про участь Куліша в Кирило-Мефодіївському братстві, і в підготовці першого українського літературного журналу «Основа». Все це закономірно розширювало кругозір юних читачів, побільшувало їхню загальнокультурну компетенцію.

Особливо значна увага в чернівецькому виданні спрямовувалася на постать Юрія Федьковича, тричі друкувались його різні портрети, кілька статей були різної тематики. Власне, питання мови і тут виявлялось ключовим: уже в першій публікації, вміщеній у дебютному числі видання, наголошувалось, що найбільшою заслугою Федьковича є те, що він першим на Буковині почав писати народною мовою. З іншого матеріалу Діда Хоми, видрукуваному на столітній ювілей письменника в 1934-му, діти довідались, як саме поет розпочинав свою творчість: «Професор-німець Найбавер заохотив Федьковича писати вірші німецькою мовою, а потім студенти-українці з Галичини Антін Кобилянський і Кость Горбаль заохотили писати по-українськи»³⁸. Серію коротких нарисів із життя та творчості найбільшого поета Буковини логічно завершила публікація «Похорони Юрія Федьковича». З неї читачі «Ластівки» довідались, що відправили письменника в останню дорогу три священники, серед них Сидір Воробкевич, «другий славний поет

³⁰ Did Khoma. «Markiian Shashkevych», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1935, № 6, P. 2 [in Ukrainian].

³¹ Ibidem, P. 3.

³² Did Mykola. «Shevchenkovi rokovyny» [Shevchenko's anniversary], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1937, № 3, P. 2 [in Ukrainian].

³³ Viiko Slavko. «Mohyla Tarasa Shevchenka» [Taras Shevchenko's grave], *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1935, № 3, P. 3 [in Ukrainian].

³⁴ Ibidem.

³⁵ В. п. «Leonid Hlibiv», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1935, № 10, P. 2 [in Ukrainian].

³⁶ Ibidem.

³⁷ Did Khoma. «Panteleimon Kulish», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1937, № 2, P. 18 [in Ukrainian].

³⁸ Did Khoma. «Yurii Fedkovych», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1934, № 8, P. 2 [in Ukrainian].

буковинських українців», присутніми були представники читалень з буковинських сіл, гуцули, міщани, студенти університету, члени українських товариств, а також німці та поляки, й це теж засвідчувало всенародну любов до Федьковича. Передбачалось, що розповіді про письменників стануть спонукою для самостійного пізнання їхньої творчості. От і цього разу запрошення у світ Федьковича мало зовсім неформальний, а ширий характер: «А ви, любі діточки, читайте вірші й оповідання нашого великого поета і побачите, яка краса в них та щира любов до нашого народу!»³⁹.

Удостоїлись уваги редакторів видання й брати Сидір та Григорій Воробкевичі, їм теж було присвячено кілька статей. М. Гарас в одній із них зауважив, що автор вірша «Мово рідна, слово рідне...» «писав не лише поезії та оповідання, він складав і ноти для співу. І ви, любі школярі, маєте від Сидора Воробкевича кілька співаників із гарними співаночками»⁴⁰. Діти мали змогу дізнатись, що своєю любов'ю до рідної мови та історії ці поети був зобов'язані передовсім своєму дідові й бабці, в яких виховувались. «І ви тепер не маєте нагоди навчитися українського письма в школі, – обережно зазначив М. Гарас, – тому вчіться дома й других научайте читати й писати по-українськи»⁴¹.

Отак «Ластівка» через популяризацію досягнень рідної літератури фактично прилучала читацьку аудиторію до ширшої праці над своїм національно-культурним зростанням. Спонука могла виглядати і в такій прямій, дещо прагматичній формі: «Любі діточки, як просите від родичів яких дарунків, то в першій мірі просіть, щоб вони вам подарували якийсь твір Івана Франка. І певно так полюбите Франка, що не розлучитесь з ним до смерті»⁴². Власне, розповідь перед тим про цього «другого по Шевченкові найбільшого нашого поета» (із важливими деталями, як-от про недавнє відкриття надгробка на його могилі у Львові), згадка про адресовані дітям твори письменника («Ліса Микиту», «Абу-Касимові капці»), в яких так багато «мудрости та поучень для життя», і навіть цитування з поеми «Мойсей» теж мали зацікавити читачів і спонукати їх відкрити Франка для себе.

Добрим зразком і наукою мислилося редакцією «Ластівки» й життя Лесі Українки: та «змалку говорила до своїх родичів по-українськи, хоть багато з українських інтелігентів тоді говорило по-московськи», «ще молоденькою дівчинкою вона багато читала»⁴³. Дід Хома, автор статті про письменницю, згадує також зібрання київського гуртка «Плеяда» й тодішні творчі успіхи молоденької Лесі, повідомляє про тяжку хворобу, яку доводилось їй долати силою духу, і здатність попри все жити й творити задля загалу («Від неї

можем ми всі навчитися, що незломною постановою треба себе не раз побороти, аби створити таке діло, яке йде на хосен цілому українському народові»⁴⁴). Більше того: акцентується на надзвичайній скромності як ще одній «красній прикметі» видатної жінки, тобто увага звертається на суто людський образ Лесі Українки. «Треба, аби й Ви старалися йти за її добрим прикладом»⁴⁵, – підсумовує автор, переводячи увагу на дітей як потенційних читачів письменниці. Стаття, як і всі інші такої ж тематики, була позбавлена офіціозу, виразні факти були розраховані на дитячий досвід і на пізнавальну місію видання.

Важливо, що автори «Ластівки» познайомили дітей із кількома своїми талановитими сучасниками, правда, головно з буковинського терену: Ольгою Кобилянською, Остапом Вільшиною, Іваном Бажанським, Спиридоном Черкасенком. Власне, авторку «Землі» було пошановано в 1937 році в час відзначення 50-ліття її творчої праці. Зі статті Діда Хоми можна було довідатись, де народилась письменниця, в якій сім'ї виховувалась, як почала писати. Першість відкриття таланту Кобилянської належить Наталі Кобринській та Софії Окуневській, котрі, запізнавшись із молодого Кобилянською в Кимполунзі, зрозуміли одразу, що «вона має великий талант писати оповідання»; після цієї зустрічі, продовжує Дід Хома, Ольга й «дуже полюбила наших українських письменників і зачала писати по-українськи»⁴⁶.

Про Остапа Вільшину на десяту річницю його передчасної смерті відгукнувся Дід Микола, зазначивши справжнє ім'я поета (Юрій Пантелейчук); було повідомлено, що він – уродженець Рогізни, що під Чернівцями, й окреслено його творчі здобутки. Взагалі «за короткий час свого життя написав Остап Вільшина досить віршів, в яких виказує гарячу любов до батьків своїх, до вітчизни й взагалі до всього українського народу»⁴⁷. До речі, ця творчість присвячувалася й дітям, редакція «Ластівки» досить активно пропагувала її. Публікація ж статті та й віршів Остапа Вільшини, людини, переслідуваної тодішньою румунською окупаційною владою, може розцінюватись як акт громадянської відваги видавців часопису.

У нарисі Діда Миколи про письменника й педагога Івана Бажанського дітей мала привабити розповідь про те, як той «вивчив іграшкою свою трьохрічну донечку Олю плинно читати», а «найкращою книжкою було його оповідання «Пропасть», де в живих прикладах [автор] доказує, що наука й добре виховання важніші, ніж гроші і багатство»⁴⁸.

Власне, публікація статей про українських достойників часто пов'язувалась із їхніми ювілеями.

³⁹ V. V. «Osyp Yurii Fedkovych», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 1, P. 11 [in Ukrainian].

⁴⁰ Haras M. «Sydir Vorobkevych», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 9, P. 3 [in Ukrainian].

⁴¹ M. H. «Sydir Vorobkevych», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1936, № 7, P. 4 [in Ukrainian].

⁴² V. V. «Ivan Franko», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 6, P. 2 [in Ukrainian].

⁴³ Did Khoma. «Lesia Ukrainka», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1933, № 7-8, P. 3 [in Ukrainian].

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Did Khoma. «Olha Kobylanska», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1937, № 11, P. 162 [in Ukrainian].

⁴⁷ Did Mykola. «Ostap Vilshyna», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1934, № 5, P. 2 [in Ukrainian].

⁴⁸ Did Mykola. «Ivan Bazhanskyi», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1939, № 1, P. 3 [in Ukrainian].

Так, до 60-річчя Спиридона Черкасенка в «Ластівці» побачив світ нарис про цього письменника, котрий мешкав на еміграції – в Чехії, однак активно друкувався і в їхньому часописі під псевдонімом Дід Свирид. Допитливі читачі довідались, що Черкасенко народився в Україні, працював учителем і «говорив з дітьми по-українськи, давав їм українські книжки, та москалям це не сподобалося й вони його позбавили учительського хліба»⁴⁹. А в лютому числі видання за 1940 рік була подана сумна звістка: «8 лютого вмер на чужині, в Празі, славний український письменник і драматург, автор прекрасних українських читанок та щирий співробітник «Української ластівки» Спиридон Черкасенко»⁵⁰.

Такий широкий спектр імен у літературі, представлених в інформативно-художньому, пізнавальному ракурсах, зі свого боку потверджував універсальну, навіть енциклопедичну місію часопису. Разом з уміщеними творами авторів ці нариси забезпечили добре ознайомлення дітей з українським письменством, в умовах іноземного поневолення такі статті для багатьох могли бути ледь не єдиним джерелом відомостей про український літературний канон. Тоді як відсутність публікацій про Євгенію Ярошинську, талановиту дитячу письменницю, громадсько-культурну та освітню діячку з Буковини, відому, зокрема, своїм різким засудженням тієї частини української інтелігенції, котра зрумунізувалась, можемо розцінювати як свідомий редакторський хід задля збереження видання в умовах окупації.

4. «Ластівка» про громадсько-політичних, культурних та освітніх діячів України

Об'єктом уваги редколегії часопису виявились також постаті Михайла Грушевського, Софії Русової, Миколи Лисенка, Степана Смаль-Стоцького, Омеляна Поповича, Єротея Пігуляка, Сергія Шпойнарівського, Миколи Гараса. Фактично всі вони були представлені візуально – через портрети – і в контексті складної проблематики суспільно-політичного життя, що підсилювало розуміння значущості праці цих людей, окремі яскраві біографічні факти зі свого боку увиразнювали імена, роблячи їх такими, що запам'ятовувались. Так, розповідаючи про М. Грушевського, Дід Хома не випадково згадав про Голодомор на підросійській території, коли «загинуло найкращого цвіту українського народу шість мільйонів або й більше»⁵¹. Власне, тоді багато хто «з провідних українських людей, що бачили ту кривду, впізналися за нашими голодними братами. Їх люто карали за те москалі-большевики: убивали, замикали до тюрми або й засиляли...»⁵². Серед них був і професор Михайло Грушевський, котрий у цей час займався науковою працею. Заслання позначилось на слабкому здоров'ї літнього вже Грушевського, що призвело

до завчасної смерті. Діти довідались, що перу цього вченого належать вагомі праці з історії України, за допомогою яких автор «хотів нашим людям отворити очі, просвітити їх уми, розвіяти їх темноту, щоб і наш український нарід став нарівні з другими розумними, багатими й могутими народами»⁵³. Щирий тон, проста, дохідлива манера розповіді, а головне – підкреслення патріотичності зусиль відомого політика та вченого мусили справити враження на юних читачів.

Україноцентрична тема панувала і в нарисі про Миколу Лисенка, бо він «збирав хори молодих українців і вчив їх співати наших пісень», «заснував свою високу школу музики у Києві» (йдеться про першу в Україні національну музично-драматичну школу), «уклав ноти Шевченкових віршів»⁵⁴. Згадується також про відвідини Лисенком Чернівців у 1904 році й концерт, даний у залі Музичного товариства, тобто вміло використовується нагода підкреслити зв'язки культурної громадськості порізних частин України.

Про Софію Русову до її 60-ліття було сказано як про видатну вчительку і громадську діячку, за походженням не українку. Однак ще змалку вона перейняла від няні-українки любов до всього українського, згодом познайомилась зі М. Старицьким, М. Лисенком, навчалась у Києві й так перейнялась думками про національне відродження України. З любові до дітей Русова заклала школу й дитячий садок, з любові до всього українського, зосібна й до літератури, подружжя Русових у Празі організувало видання творів Шевченка.

На відзнаку 75-річчя С. Смаль-Стоцького в січневому номері «Ластівки» за 1934 рік було чимало доброго сказано й про нього як «найбільшого і вельми заслуженого українського просвітителя і добродія нашого народу на Буковині»⁵⁵. До того ж він «складав книжки для молоді», тому «ми повинні його пам'ятати»⁵⁶, а також разом із Омеляном Поповичем і Єротеєм Пігуляком заснував товариство «Українська школа», зусиллями якого виходила «Ластівка». Окремі матеріали про Ом. Поповича та Є. Пігуляка теж значною мірою були пов'язані з їхньою особливою причетністю до вчительського товариства. У статті про педагога, публіциста, громадсько-політичного діяча Ом. Поповича оживає біографічний матеріал, зокрема згадується походження від православного священника, блискуче навчання в гімназії та вчительській семінарії, а також праця над укладанням українських книжок для шкіл народних і літературна творчість. Розповідь про педагога, громадсько-політичного діяча Є. Пігуляка теж виявилась інформативно наснаженою та жвавою: діти довідались, що іскра любові до рідного народу зажеврила в серці хлопця ще в дитинстві, коли батько розповідав йому бувальщини з життя козаків, а зміцніла,

⁴⁹ Did Khoma. «Spyrydon Cherkasenko», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1937, № 5, P. 2 [in Ukrainian].

⁵⁰ *Ukrainska lastivka*. «Spyrydon Cherkasenko», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1940, № 2, P. 14 [in Ukrainian].

⁵¹ Did Khoma. «Mykhailo Hrushevskyy», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1935, № 11, P. 2 [in Ukrainian].

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Did Khoma. «Mykola Lysenko», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1937, № 12, P. 178 [in Ukrainian].

⁵⁵ B. p. «D-r Stepan Smal-Stotskyi», *Ukrainska lastivka* [Ukrainian swallow], 1934, № 1, P. 1-2 [in Ukrainian].

⁵⁶ *Ibidem*.

коли пов'язав своє життя з товариством «Руська Бесіда», сприяючи тому, що там запанував український дух. А відомий на Буковині в кінці XIX – на початку XX століття педагог, перший директор української гімназії в Кіцмані, автор «Української читанки», за якою вчилися гімназисти всієї Західної України, Сергій Шпойнарівський теж став героєм окремої розповіді, як і до свого 75-річчя професор Микола Гарас, один з редакторів «Ластівки», відомий на Буковині громадсько-культурний діяч.

В умовах майже повної відсутності в тій порі інших можливостей для ознайомлення юних буковинців з українськими достойниками на ниві освіти, культури, громадсько-політичного життя подібні матеріали на сторінках «Української ластівки» відігравали ключову роль у цій справі.

Висновки й перспективи подальших досліджень.

Завдяки цілісному аналізу публіцистичного й науково-популярного контенту чернівецького дитячого журналу «Українська ластівка» 1930-х років переконаємось: матеріали ці істотно посприяли тому, що видання виконало свою унікальну роль у формуванні національної свідомості та культурної компетентності юних буковинців в умовах іноземної окупації та денационалізаційних процесів. Редакція часопису вміло реалізувала цілеспрямовану і системну виховну стратегію, перетворивши журнал на «невеличку ілюстровану енциклопедію українознавства для дітей».

Публіцистичний дискурс «Ластівки», представлений переважно зверненнями та короткими статтями, характеризувався виразною емоційністю, прямою й апеляцією до морально-етичних і громадянських цінностей. Автори, послуговуючись довірливою тональністю й доступними дитині аналогіями, не лише інформували, а й активно залучали читачів до співтворчості та громадської праці, плекаючи ідею спільної відповідальності за долю рідного краю. Особливої ваги набували матеріали, що висвітлювали трагічні події на підрадянській Україні, зокрема Голодомор, використовували інакомовлення для критики окупаційної румунської влади. Такі публіцистичні виступи кількісно поступались художнім творам, однак вони прямолінійніше «працювали» на гартування громадянської позиції юного покоління.

Науково-популярний сегмент, що послідовно відкривав кожне число часопису, був структурований за ключовими напрямками: українська історія, література, громадсько-культурне та освітнє життя. Історичний наратив вибудовувався як цілісна, безперервна лінія від княжої доби до Коліївщини, поняття «український» свідомо використовувалось щодо Київської Русі та її правителів. Так стверджувалася спадковість державницької традиції, постаті князів та гетьманів подавалися як взірці патріотизму, так розвивалися патріотичні почуття дитини. Характерною рисою цих публікацій був виразний антимосковський мотив, історія України поставала як перманентна боротьба за незалежність. Літературознавчий контент, у свою чергу, формував у читачів уявлення про канон національного

письменства, акцентуючи на ролі митців у становленні народної мови як літературної та протистоянні русифікації. Тоді як матеріали про громадсько-політичних, культурно-освітніх діячів зі свого боку формували уявлення дітей про цю важливу сферу життя та праці українства. Усі біографічні нариси були позбавлені офіціозу, натомість автори зосереджувались навіть на людських якостях митців, перетворюючи ці матеріали на рольові моделі для наслідування.

Таким чином, публіцистичні та науково-популярні матеріали в «Українській ластівці» виконували не лише інформативно-пізнавальну, а й ключову компенсаторну функцію. В умовах обмеженого доступу до україномовної освіти часопис узяв на себе місію школи національного виховання. Україноцентричність та дітоцентричність виступів, продумана добірка персоналій, патріотична інтерпретація історичних подій та літературних явищ, а також майстерна адаптація складних тем до дитячого світосприйняття дозволили виданню стати потужним інструментом збереження й передачі національної ідентичності прийдешнім поколінням.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаються нам у детальнішому вивченні авторства публікацій, зокрема розшифруванні псевдонімів авторів, проведенні порівняльного аналізу «Української ластівки» з іншими дитячими періодичними виданнями того часу, а також у глибшому дослідженні поетики матеріалів.

Ковалець Лідія – докторка філологічних наук, доцентка кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових зацікавлень: актуальні питання історії української літератури, зокрема її людинознавчих (біографічних і психологічних аспектів), українська література для дітей, література Буковини, федьковичезнавча наука. Авторка понад трьохсот праць, у т.ч. книжок «Літературний дивосвіт Буковини» (Чернівці, 1998, у співавт.), «Сторінками життя і творчості Юрія Федьковича» (Чернівці, 2005), «Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника» (Київ, 2011), «З українсько-румунських літературних теренів» (Чернівці, 2014), «Про Параску Амбросії та її поетичні присвяти дітям» (Чернівці, 2020).

Kovalets Lidiia – Doctor of Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Research interests: current issues in the history of Ukrainian literature, particularly its anthropological aspects (biographical and psychological), Ukrainian children's literature, literature of Bukovyna, and Fedkovych studies. Author of over three hundred works, including «The Literary Wonder-World of Bukovyna» (Chernivtsi, 1998, co-authored), «Through the Pages of Yuriy Fedkovych's Life and Work» (Chernivtsi, 2005), «Yuriy Fedkovych. The History of the Writer's Creative Individuality Development» (Kyiv, 2011), «From Ukrainian-Romanian Literary Territories» (Chernivtsi, 2014), «About Paraska Ambrosii and Her Poetic Dedications to Children» (Chernivtsi, 2020).

Received: 21.11.2025

Advance Access Published: December, 2025

© L. Kovalets, 2025